

Ojämligt för kvinnor – in i det sista

Inser unga yrkesverksamma kvinnor hur fattiga de kan bli som pensionärer? De behöver ta kontroll över hur deras livsval påverkar inkomst och pension. Och staten måste bedriva en jämställd och jämställande politik.

Text: Birgitta Jansson | Bild: Ellen Sundquist | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 3 2014.

Det talas ibland om jämställdhet. Regeringens "övergripande mål för den ekonomiska jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv." De ska vidare "ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete."

Jag har, med tillgång av data från SCB, undersökt inkomstutvecklingen i Sverige från 1983 till 2010 för hela befolkningen. Jag använder mig av individdata och räknar fram den disponibla individuella inkomsten årsvis, i fasta priser vilket gör att de kan jämföras över tid. Jag har valt att undersöka just disponibel inkomst för att den representerar de inkomster man har kvar "i handen". Den disponibla inkomsten består av inkomster från arbete, egenföretagande och/eller kapital plus transfereringar (inkomster från t ex sjukpenning och föräldraförsäkring) minus skatt.

Under de senaste åren har forskningen visat att Sverige blivit alltmer ojämlikt när det gäller inkomster. Det är framförallt toppinkomsttagare som har fått kraftigt ökade inkomster. Jag har valt att undersöka en annan aspekt av inkomstutvecklingen genom att följa utvecklingen för medianen, det vill säga för de individer som befinner sig i mitten av inkomstfördelningen, runt vilken den största andelen av befolkningen befinner sig. Jag undersöker skillnader i mäns och kvinnors

inkomstutveckling och tittar på alla kvinnor och män i Sverige oavsett geografisk härkomst i åldern 20 till 80 år.

Kvinnors deltagande i arbetskraften ökade under 1980-talet och har sedan 90-talet legat stadigt på en nivå av ungefär 5 procent lägre än mäns.

Tittar vi på hela undersökningsperioden som sträcker sig över 28 år kan vi konstatera att vi har fått kraftigt ökade disponibla inkomster. En 45-årig man 2010 har jämfört med en 45-årig man 1983 ökat sina inkomster med ungefär 80 procent. Motsvarande 45-åriga kvinna har ökat sina inkomster med 100 procent. Att kvinnor idag arbetar mer än kvinnor 1983 är en del av förklaringen till denna ökning.

Tittar vi på ungdomar i åldern 20–24 är ökningen inte lika stor, de har ökat sina inkomster med 10–15 procent, detta gäller både kvinnor och män. Orsaken till denna blygsamma ökning är dels den höga arbetslösheten bland unga samt att en större andel av dem studerar idag jämfört med 1983.

Jämför vi dagens pensionärer med gårdagens finner vi en kraftig ökning av den disponibla inkomsten även i denna grupp, en ökning med cirka 60 procent för 70-åriga kvinnor och män.

En intressant aspekt är att titta på skillnader i mäns och kvinnors disponibla inkomster och hur de har utvecklats över tid. För att kunna göra det räknar jag fram skillnaden mellan kvinnor och mäns disponibla inkomster, det vill säga kvinnors disponibla inkomster i procent av mäns disponibla inkomster. Denna inkomstskillnad redovisas i figuren där den tjocka linjen på 100 motsvarar männens inkomster för respektive undersökningsår och de andra kurvorna representerar kvinnornas andel av männens inkomster för respektive år. Om det inte var någon skillnad i kvinnors och mäns inkomster skulle båda linjerna ligga på 100 procent. Att unga kvinnor (ålder 20–23) hade så mycket högre inkomster än unga män 1983 och 1991 förklaras av den då obligatoriska värnplikten.

För att göra tolkningen av figuren lättare kan vi börja med att titta på utvecklingen för kvinnor över 50 år. Där finner

vi att skillnaden mellan mäns och kvinnors disponibla inkomster har minskat. Till exempel hade en 55-årig kvinna 1983 bara 71 procent av en 55-årig mans disponibla inkomster. 2010 har skillnaden minskat till 83 procent. För pensionärer ser vi motsvarande utveckling; en 70-årig kvinna hade 1983 bara 70 procent av motsvarande mans disponibla inkomster. 2010 har skillnaden minskat till 76 procent.

Men för kvinnor under 50 år är det en annan bild som träder fram. Inkomstskillnaden ökar, framför allt under de två senaste undersökningsåren 2006 och 2010.

Tittar vi på en 35-årig kvinna finner vi att inkomstskillnaden för åren 2006 och 2010 ligger på samma nivå som 1983!

Sedan 2000 har inkomstskillnaden ökat med 9 procent, från 88 procent 2000 till 79 procent 2010. Detta är ett mycket intressant resultat som inte alls stämmer med bilden av att jämlikheten mellan könen har ökat. Trots att kvinnor i Sverige arbetar lika mycket sedan 1990-talet och har ett arbetskraftsdeltagande som bara är 5 procent lägre än männen har skillnaden i disponibel inkomst mellan kvinnor och män ökat sedan 2000. Hur kan detta förklaras?

Det vanligaste sättet när man undersöker inkomstskillnader är att jämföra löneskillnader mellan heltids- och helårsarbetande kvinnor och män och vid sådana jämförelser har löneskillnaden minskat.

Men i denna studie jämförs disponibla inkomster vilket jag anser är en rimligare jämförelse då den säger mer om de faktiska ekonomiska skillnaderna. I disponibla inkomster finns

transfereringarna med och detta är en av förklaringarna till

att det disponibla inkomstskillnaden har ökat.

Kvinnor får en allt större andel av sina inkomster just från transfereringar så som sjuk- och föräldraförsäkringen. När det gäller barnafödande är endast 13–14 procent av alla kvinnor över 45 år i Sverige barnlösa. En klar majoritet av de kvinnor som ingår i studien är mödrar.

Sedan 1974 har Sverige haft en världsunik föräldraförsäkring utifrån ersättningsnivåer och längd. Men trots att det heter föräldraförsäkring är det fortfarande kvinnorna som tar ut majoriteten av dagarna (77 procent).

I en rapport från Försäkringskassan (2013:9) där man undersökt längden på föräldraledigheten och inte bara uttaget av ersättningsdagar framträder en mycket intressant bild. Den kan vara en förklaring till den ökade inkomstskillnaden. Under ett barns första två levnadsår tar båda föräldrarna ut fler dagar än de får ersättning för. Men skillnaden mellan män och kvinnors uttag av obetalda föräldradagar är mycket stort.

Kvinnor tar i genomsnitt ut 15,3 månader varav 9,5 månader är ersättningsdagar. Män tar i genomsnitt ut 3,8 månader varav 2,2 månader är ersättningsdagar. Detta gör att kvinnor i genomsnitt är hemma med barn 4,2 månader utan betalning, medan män i genomsnitt är hemma 1,6 månader utan ersättning. Självklart har detta betydelse för den disponibla inkomsten, både i nutid men också i framtiden.

Föräldraförsäkringen är utformad så, att under barnets första levnadsår behöver man inte ta ut lediga dagar som betalda ersättningsdagar. Man kan vara föräldraledig ett helt år utan att ta ut en enda betald ersättningsdag. Och givetvis blir det kvinnan som väljer att ta ut flest av dessa obetalda dagar, då normer relaterade till kön och moderskap fortfarande är så starka.

En annan studie från IFAU, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (Angelov mfl 2011) undersöker sjukfrånvaro och visar hur den har ökat bland kvinnor sedan 1980-talet. Framförallt är det när kvinnor får barn som den egna sjukfrånvaron ökar (inte vab, vård av sjukt barn). Innan

första barnets födelse är det ingen skillnad i kvinnors och mäns sjukfrånvaro. Efter första barnets födelse har kvinnor nästa dubbelt så hög sjukfrånvaro som män och denna skillnad kvarstår i 15 år.

Hjälper då dessa studier oss att förstå de ökade skillnaderna

i disponibel inkomst mellan kvinnor och män under 2000-talet?

Ja, transfereringarnas andel av den disponibla inkomsten har ökat för kvinnor sedan 2000. Samtidigt som ersättningsnivåerna inom sjukförsäkringen sjunkit. Sedan 2007 har dessutom skatten på transfereringar legat still, medan skatten på inkomster sänkts, en konsekvens av det så kallade jobbskatteavdraget.

Detta sammantaget innebär att den disponibla inkomsten sjunker. För kvinnor över 50 ser vi minskade inkomstskillnader – detta kan förklaras med att småbarnsåren är över, sjukfrånvaron minskar och att kvinnor över 50 idag arbetar mer än kvinnor tidigare.

Kan vi då anta att det inte är något problem med att inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män under 50 år ökar? Att det inte gör något utan att det kommer att rätta till sig sedan, när småbarnsåren är över? Nej, riktigt så enkelt är det inte.

Dagens pensionssystem är så utformat att alla inkomster under arbetslivet räknas och har man låga inkomster under en stor del av yrkeslivet kommer man att få en låg pension.

Hur kan vi då komma tillrätta med detta?

Det finns olika vägar att gå både politiskt och privat. Politiskt gäller att staten kan göra allvar av sin jämställdhetsambition. Att göra föräldraförsäkringen individuell och delad (50/50) är ett steg. Det skulle tvinga fram en jämlik fördelning av föräldradagarna samt att unga kvinnor och män skulle betraktas lika på arbetsmarknaden.

Staten kan också se över skattereglerna och höja ersättningsnivåerna i till exempel sjukförsäkringen.

Privat måste unga kvinnor förstå den långsiktiga betydelsen av sitt eget handlande; uttag av många dagar i

föräldraförsäkringen utan ersättning leder på sikt till en tillvaro som fattig pensionär.

Jag har full förståelse för att man vill vara hemma så länge som möjligt med sina små barn men det får konsekvenser i framtiden. Jag tycker att det är ett mycket bättre steg att börja arbeta för en väl fungerande barnomsorg, något som kommer alla barn till del, istället för att hitta egna individuella familjelösningar där kvinnan väljer att göra sig själv till en obetald hemmafru "för barnens skull".

birgitta.jansson[at]socwork.gu.se

Birgitta Jansson är universitetslektor vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.

Läs vidare:

Kvinnors och mäns sjukfrånvaro. IFAU Rapport 2011:2. Angelov N., Johansson P., Lindahl E., and Lindström E-A. (2011)

Ojämställd arbetsbörda. Föräldraledighetens betydelse för fördelningen av betalt och obetalt arbete. Socialförsäkringsrapport 2013:9. Försäkringskassan (2013)

Regeringens Prop. 2013/14:1 Bilaga 3: Ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män.